

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. К.Д.УШИНСЬКОГО

На правах рукопису

ДІМОВА ЛАРИСА СТЕПАНІВНА

ВІДБІР ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧОЇ ЛЕКСИКИ
ДЛЯ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ МОВНИХ ВУЗІВ СПІЛКУВАННЮ В
СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВІЙ СФЕРІ

13.00.02 - методика навчання (французька мова)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Одеса-1996

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі іноземних мов гуманітарних факультетів
Одеського державного університету ім. І.І.Мечнікова.

Науковий керівник - доктор педагогічних наук, професор

СКАЛКІН Володимир Львович

Науковий консультант - кандидат педагогічних наук, професор

СКЛЯРЕНКО Ніна Костянтинівна

Офіційні опоненти - доктор педагогічних наук, професор

ТАРНОПОЛЬСЬКИЙ Олег Борисович

- кандидат педагогічних наук, доцент

ЩЕРБАК Людмила Петрівна

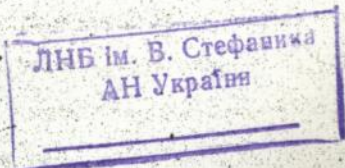
Провідна установа - Рівненський державний педагогічний інститут

Захист дисертації відбудеться "4" травня 1996 р. о 10 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 05.08.03 при Південноукраїнському державному педагогічному університеті ім. К.Д. Ушинського за адресою: 270105, м. Одеса, вул. Генуезька, 22.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського.

Автореферат розіслано "4" квітня 1996 р.

Вчений секретар
спеціалізованої ради,
кандидат педагогічних
наук, доцент



КОЛОМІЙЧЕНКО О.Ф.

ЛНБ України ім.В.Стефаника



00754393 (V)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження визначається необхідністю навчання іноземній мові як форми вираження, як засобу комунікації і водночас як ознайомленню тих, хто навчається, з культурою країни через мову та в процесі її вивчення. Така необхідність поєднання навчання мови з активним засвоєнням країнознавчих відомостей є сутністю лінгвокраїнознавчого напрямку в методиці навчання іноземних мов.

Незаперечним є той факт, що навчання мови повинно будуватися на матеріалі життя і культури країни, мова якої вивчається. Це дозволяє реально залучити тих, хто навчається, до історії, сучасного життя, національного характеру іншого народу, що підкреслюється багатьма вітчизняними і зарубіжними методистами та лінгвістами /Є.М.Верещагін, Л.М.Жирнова, В.Г.Костомаров, А.Г.Крупко, Р.К.Міньяр-Белоручєв, Р.Галлісон, Ф.Дебізер, Ж.-М.Карре, Ф.Клоссе, А.Ребуле, Е.Сімоно, М.Фінокьяро та ін./ Однак ця проблема ще недостатньо розроблена і вимагає нового підходу до викладання іноземних мов у вузі. Означене повною мірою стосується дослідження лінгвометодичних засад відбору та організації лінгвокраїнознавчої лексики для спілкування в соціально-побутовій сфері в мовному вузі.

Проблема відбору не є новою в методиці. Вона досліджувалася у багатьох дисертаційних і монографічних роботах /Р.М.Бакая, Е.Бжознь, Ж.Гугунейм, Г.Джоссельсон, Г.Палмер, П.Ріван, Е.Торндайк, М.Уест, Л.Фосет, А.С.Хорнбі, В.Д.Аракін, В.А.Бухбіндер, Н.В.Варешкіна, Ю.І.Пассов, І.В.Рахманов, В.Л.Скалкін, М.М.Фалькович, З.М.Цвєткова та ін./ Проте чимало питань селекції лексичного інвентаря залишаються недостатньо вивченими. Щодо практики навчання лінгвокраїнознавчої лексики французької мови для спілкування в соціально-побутовій сфері в мовному вузі, то слід констатувати відсутність відповідних лексичних довідників і

посібників з даної проблеми. Тому необхідність органічного злиття лінгвістичних і крайнознавчих знань у єдиному процесі навчання іноземної мови є очевидним і потребує завершення створення міцної теоретичної бази лінгвокраїнознавства та розробки комплексу спеціальних методичних посібників. У цьому зв'язку особливий інтерес викликає проблема комунікації в соціально-побутовій сфері, або в сфері життєзабезпечення, що є одним з важливих компонентів мовленнєвого спілкування. Ця проблема вбачається нам актуальною в зв'язку з її теоретичною і практичною нерозробленістю.

У процесі навчання лінгвокраїнознавчої лексики для спілкування в сфері життєзабезпечення слід брати до уваги об'єктивні труднощі переважно лінгвістичного характеру, які не дозволяють повною мірою представити лінгвокраїнознавчий матеріал, особливо на початковому етапі навчання (I-II курси). А втім ретельний аналіз вітчизняних навчальних матеріалів засвідчує, що відповідні лексичні одиниці з'являються в них швидше спорадично, ніж на основі якоїсь лінгвометодичної закономірності.

Отже, адекватне методичне осмислення проблеми відбору і організації лінгвокраїнознавчої лексики для навчання спілкуванню в сфері життєзабезпечення, а також урахування особливостей спілкування в соціально-побутовій сфері дозволяє знайти оптимальний спосіб роботи над лінгвокраїнознавчою лексикою з метою її якомога повнішого засвоєння. Все це зумовлює актуальність обраної теми дисертаційного дослідження.

Об'єктом дослідження є процес формування в студентів I-II курсів факультетів (відділень) французької мови мовних вузів компетенції спілкування в соціально-побутовій сфері з використанням лінгвокраїнознавчих лексичних одиниць.

Предметом дослідження є розробка й обґрунтування лінгвометодичних засад відбору лінгвокраїнознавчої лексики для навчання

спілкуванню студентів I-II курсів мовних вузів у соціально-побутовій сфері.

Мета дослідження - розробити основні принципи відбору і запропонувати спосіб організації лінгвокраїнознавчої лексики для навчання спілкуванню студентів I-II курсів мовного вузу в соціально-побутовій сфері, теоретично обґрунтувати лінгвокраїнознавчий підхід в аспекті даної проблеми.

Завдання дослідження:

1. Науково обґрунтувати принципи відбору й методику організації лінгвокраїнознавчої лексики для навчання студентів I-II курсів спілкуванню в сфері життєзабезпечення, виявити її типологічні особливості та визначити функціональну одиницю.

2. Розробити загальну модель відбору та методику організації лінгвокраїнознавчої лексики, визначити одиниці, критерії, джерела відбору і, відповідно до мети дослідження відібрати відповідний лінгвокраїнознавчий матеріал.

3. Апробувати систему відбору лінгвокраїнознавчої лексики соціально-побутової сфери на основі комунікативного, інтегративного і диференційованого підходів.

4. Експериментально перевірити ефективність розробленого лінгвокраїнознавчого підходу до відбору і методичної організації лексики для навчання спілкуванню в сфері життєзабезпечення.

Гіпотеза дослідження: навчання студентів мовних вузів адекватного розуміння лінгвокраїнознавчої лексики для спілкування в сфері життєзабезпечення буде ефективнішим, якщо його побудувати на ситуативно-комунікативній основі з урахуванням реальних мовленнєвих контактів у даній сфері; базувати на певній системі методичних засобів, що включають методично виправдану систему лінгвокраїнознавчої лексики, її відбір і організацію.

Методи дослідження: а) теоретичні - аналіз і узагальнення науково-методичної літератури з обраної теми, прогнозування і моделювання навчального процесу; б) емпіричні - аналіз програм, навчальних посібників, спостереження, узагальнення особистого і колективного досвіду (бесіда, інтерв'ювання, анкетування студентів); в) науково-теоретичні - висунення гіпотези, опис, порівняння, пояснення, аналіз; педагогічний експеримент, статистичний аналіз експериментальних даних. Використані методи взаємодоповнювали один одного і забезпечували можливість комплексного пізнання предмета дослідження.

Методологія даного дослідження базується на загальних, вироблених світовою наукою положеннях діалектики, зокрема, поняттях окремого і загального, об'єктивного і суб'єктивного, концепції про загальний зв'язок та взаємозалежності явищ у природі та суспільстві, вчення про єдність мови і мислення, згідно з яким мова існує для передачі громадсько значущого процесу розумової діяльності та об'єктивізації процесу пізнання.

Дослідження проводилося в три етапи протягом 1990 - 1995 рр.

На першому етапі (1990 - 1991 р.р.) здійснювалася пошукова робота, спрямована на визначення і конкретизацію об'єкта і предмета дослідження, уточнювалися завдання, методи, вивчалася педагогічна, методична і лінгвістична література.

Другий етап - дослідно-експериментальний (1992 - 1993 рр.) - передбачав проведення навчального природного експерименту. Головним на цьому етапі була перевірка гіпотези щодо ефективності засвоєння лінгвокраїнознавчої лексики сфери життєзабезпечення студентами I-II курсів мовних вузів; вносилися зміни й корекції в методику дослідження.

Третій етап - теоретико-узагальнюючий (1993 - 1995 рр.). На цьому етапі здійснювався порівняльний аналіз результатів трьох експериментальних зрізів знань студентів, узагальнювалися статистичні дані, формувалися і

теоретично обґрунтовувалися висновки. За одержаними даними розроблялися методичні рекомендації, здійснювалося впровадження результатів дослідження в педагогічну практику.

Наукова повнота дослідження. Вперше описані та проаналізовані особливості сфери життєзабезпечення з погляду її меж, соціально-комунікативних ролей, типово-комунікативних ситуацій; запропоновано авторське тлумачення одиниці лінгвокраїнознавчої семантичної інформації (ОЛСІ), з урахуванням якої подається типологія лінгвокраїнознавчої лексики, що використовується в соціально-побутовій сфері; розроблено авторський спосіб організації лексичного матеріалу у вигляді навчального посібника для студентів мовних вузів з лінгвокраїнознавчої лексики французької мови.

Теоретична значущість роботи полягає в розробці теоретичних засад навчання лінгвокраїнознавчої лексики сфери життєзабезпечення на основі конкретизації лексичного матеріалу, що має бути засвоєний студентами I-II курсів мовних вузів, а також у виробленні, обґрунтуванні й застосуванні нової системи відбору лінгвокраїнознавчої лексики соціально-побутової сфери й можливостей екстраполяції розроблених підходів до розв'язання схожих завдань відбору аспектного матеріалу в процесі навчання іноземних мов у навчальних закладах інших типів.

Практична цінність дослідження полягає в розробці конкретних методичних рекомендацій щодо організації в методичну систему лінгвокраїнознавчої лексики соціально-побутової сфери, які можуть застосовуватися у викладанні як французької, так і інших іноземних мов у мовному вузі, можуть бути безпосередньо покладені в основу написання методичних посібників і розробок, а також використані авторами підручників і посібників, методистами, викладачами-практиками для підвищення загального рівня комунікативних умінь і навичок студентів, ефективності

навчального процесу в його лінгвокраїнознавчому аспекті.

Вірогідність результатів дослідження забезпечується методологічною та теоретичною обґрунтованістю його вихідних позицій, якісним та кількісним (статистичним) аналізом фактів, вивченням репрезентативної добірки експериментальних даних.

Апробавія роботи. Основні теоретичні положення дисертації й результати дослідного навчання доповідалися на науково-методичних семінарах з питань викладання іноземних мов на кафедрі іноземних мов гуманітарних факультетів Одеського вузівського центру (1991, 1992, 1993), на науково-методичних міжнародних, республіканських і міжвузівських конференціях у Санкт-Петербурзі (1991, 1993), Харкові (1991), Києві (1992), Пермі (1992), Одесі (1993), на методичному семінарі Одеського Будинку науки і техніки (1991), на щорічних конференціях професорсько-викладацького складу Ізмаїльського державного педагогічного інституту (1993, 1994) та Одеського державного університету ім. І.І.Мечнікова (1991, 1992, 1993, 1994). Теоретичні положення дисертації були апробовані в ході навчального природного експерименту, що проводився в Одеському державному університеті ім. І.І.Мечнікова, на факультеті романо-германської філології, відділенні французької мови.

На захист виносяться такі основні положення:

1. Соціально-побутова сфера спілкування (повсякденно-побутова, сервісна сфера або сфера життєзабезпечення), яка представлена системою дискретних соціолінгвістичних одиниць (сферою, ситуацією, соціально-комунікативною роллю і т.п.).

2. Функціональна одиниця відбору лінгвокраїнознавчої лексики для спілкування в сфері життєзабезпечення - Одиниця Лінгвокраїнознавчої Семантичної Інформації (ОЛСІ), яка в структурно-семантичному плані не однорідна і представлена в такий спосіб: 1) ОЛСІ-реалії; 2) ОЛСІ -

ономастичні лексичні одиниці; 3) ОЛСІ - речення-кліше; 4) ОЛСІ - фонові значення слів; 5) ОЛСІ - відомості культурологічного плану; 6) ОЛСІ - елементи знань соціального, економічного, політичного життя країни.

3. Система відбору лінгвокраїнознавчої лексики для спілкування в соціально-побутовій сфері, яка базується на основі трьох підходів - комунікативного, інтегративного та диференційованого.

4. Методика відбору і організації лінгвокраїнознавчої лексики для спілкування в соціально-побутовій сфері, яка включає моделювання природних форм мовлення і забезпечує відпрацювання механізмів активної участі в різних видах комунікації.

Структура та обсяг дисертаційного дослідження. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку літератури і додатка. У тексті містяться 8 схем і 4 таблиці, в списку використаної літератури - 278 назв.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується вибір теми дослідження, виділяються його об'єкт і предмет, визначається його актуальність, мета і завдання, теоретична і практична значущість роботи, формулюються основні положення, що виносяться на захист.

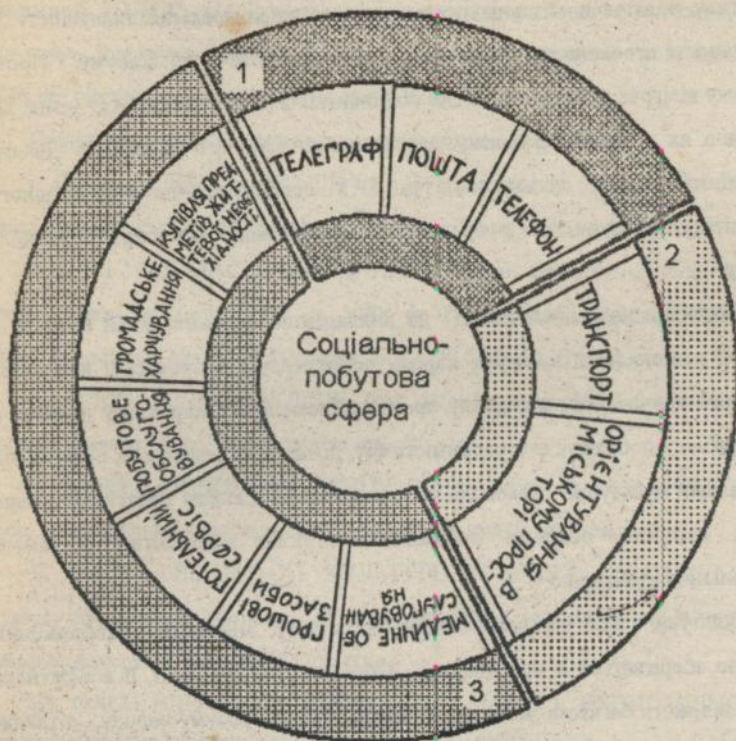
У першому розділі - "Лінгвокраїнознавчі аспекти спілкування в соціально-побутовій сфері" - подано тлумачення понять "соціально-побутова (повсякденно-побутова, сервісна, життєзабезпечення) сфера", "типово-комунікативна ситуація", "соціально-комунікативна роль", "одиниці лінгвокраїнознавчої семантичної інформації (ОЛСІ)". Проаналізовані основні мовленнєві контакти в соціально-побутовій сфері, розглянуто лінгвокраїнознавчий підхід до лексичної системи французької мови, його теоретичні основи в аспекті даної проблематики; подана типологія і загальна




характеристика лінгвокраїнознавчої лексики, що використовується в соціально-побутовій сфері спілкування; виділена функціональна одиниця відбору лінгвокраїнознавчої лексики для спілкування в сфері життєзабезпечення - ОЛСІ.

Соціально-побутова сфера спілкування - одна із сфер усномовної комунікації, що являє собою сукупність однорідних комунікативних ситуацій, до яких входять певні компоненти (див. схему №1), які визначаються необхідністю задоволення повсякденно-побутових потреб. Тематика комунікації має певні межі і включає: 1) засоби сполучення (транспорт далекого прямування, міський транспорт, громадський транспорт, особистий транспорт, дорожня сітка країни, орієнтування в міському просторі на рівні вивісок); 2) засоби зв'язку - пошта, телеграф, телефон; 3) матеріальні умови існування (купівля предметів життєвої необхідності, громадське харчування, побутове обслуговування, грошові засоби, готельний сервіс, медичне обслуговування).

Стосунки між учасниками спілкування в сфері життєзабезпечення соціально стандартизовані, мають офіційний діловий характер та пов'язані з виконанням комунікантами конкретних соціальних ролей з урахуванням типово-комунікативних ситуацій даної сфери. Типово-комунікативна ситуація (ТКС) соціально-побутової сфери являє собою певну уявну модель реального контакту, в якому реалізується мовленнєва поведінка співрозмовників у їхніх типових соціально-комунікативних ролях, де типовими видами усної комунікації є офіційне індивідуальне спілкування діалогічної та офіційне групове спілкування монологічної форм (у плані аудіювання). Номенклатура ТКС повсякденно-побутової сфери представлена блоками ситуацій, притаманних сучасному мовному колективу, що враховують зміст соціально-комунікативних ролей, які в ній діють, вид усномовного спілкування, участь партнерів у комунікації, обставини

Компоненти соціально-побутової сфери спілкування



- 1.  - засоби зв'язку
- 2.  - засоби сполучення
- 3.  - матеріальні умови існування

комунікації, структури комунікативного акту, теми і зміст усномовного тексту.

Роль сервісної сфери в житті носія мови та члена іншого мовного колективу полягає в її універсальності, загальнонародській значущості й актуальності стосовно до члена будь-якого лінгвістичного соціуму. Проте роль, яку відіграє ця сфера в різних соціолінгвістичних колективах, різна. Це пов'язане як з рівнем розвитку життєвозабезпечуючого сервісу в різних соціо-лінгвістичних спільнотах, так і з особливостями національного менталітету, культури, що є предметом дослідження лінгвокраїнознавчого підходу.

Лінгвокраїнознавчий підхід до викладання іноземної мови полягає в передачі національної культури народу через мову і в процесі її вивчення. Специфіка навчального матеріалу лінгвокраїнознавчого характеру полягає в тому, що він відображає екстралінгвістичну, позамовну семантику, похідну від національної культури, засвоєння якої неможливе шляхом презентації лише мовних одиниць, оскільки неодмінно потрібне знайомство з самою національною культурою.

Культура, в якій закодовано сприйняття світу, знаходить відображення і надійно зберігається в мові народу. Образна сторона мови, її асоціативні зв'язки залежать багато в чому від фантазії і складу розуму народу, а також обумовлені активною роллю мови в процесі пізнання. Самобутні риси пронизують всю національну мову, проте особливо різноманітні та чисельні вони в лексичній системі мови.

Система лінгвокраїнознавчої лексики для навчання спілкуванню в повсякденно-побутовій сфері є репрезентативною мікромоделлю лексичної системи мови, що вивчається, об'єктивно включає шари лексики, які виділяються на основі комунікативних, лінгвістичних, лінгвокраїнознавчих і методичних принципів.

функціональною одиницею відбору лінгвокраїнознавчої лексики для спілкування в сфері життєзабезпечення в навчанні французької мови студентів мовних вузів виступає **одивидця лінгвокраїнознавчої семантичної інформації (ОЛСІ)**. На основі аналізу лінгвокраїнознавчої лексики, що обслуговує соціально-побутову сферу, можна виділити 6 типів одиниць ОЛСІ, що представлені графічно на схемі №2.

Соціально-побутова сфера усного спілкування включає:

I. ОЛСІ - СЛОВА - РЕАЛІЇ: train à grand vitesse (TGV); zone bleue; télécarte; service chronopost; enveloppe de réexpédition; restaurants du coeur, etc.

II. ОЛСІ - ОНОМАСТИЧНІ ОДИНИЦІ: Dupont, Durand; Antonie, Médor, Minette, Marseille; Jura; Hôtel de Ville de Paris; SAMSARA; SHALIMAR; SAMU; Association Médicale d'Urgence; S.N.C.F; CEDEX; Bristol, etc.

III. ОЛСІ - РЕЧЕННЯ-КЛІШЕ: fruit défendu, vous désirez? attachez vos ceintures, passage fermé, stationnement interdit, etc.

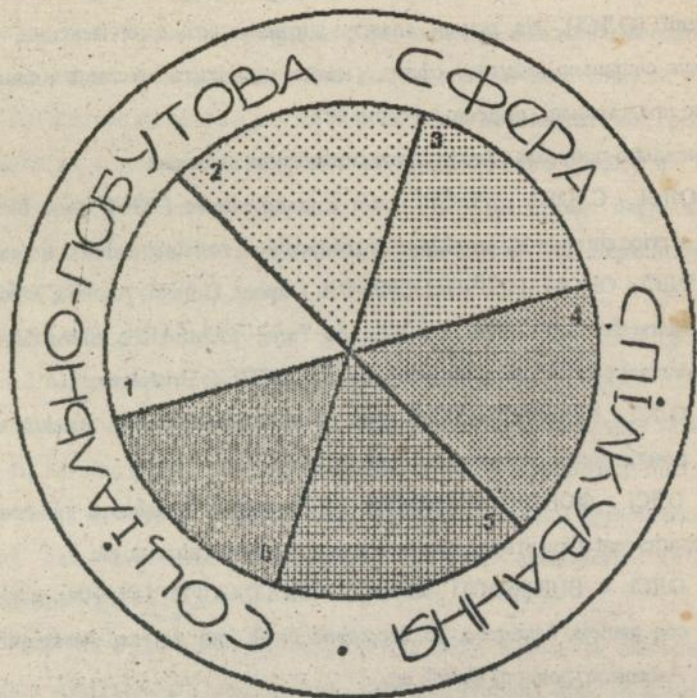
IV. ОЛСІ - ФОНОВІ ЗНАЧЕННЯ СЛІВ: bureau de tabac и табачный киоск; appartement и квартира; carte и меню; pharmacie и аптека, etc.

V. ОЛСІ - ВІДОМОСТІ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПЛАНУ: bonnet phrygien, coq gaulois, Marianne, 25 décembre. Noël; jour de l'an; Assomption, Toussaint, Ascension; poissons d'avril, etc.

VI. ОЛСІ - ВЛЕНТИ ЗНАТЬ СОЦІАЛЬНОГО, ЕКОНОМІЧНОГО, І ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ КРАЇНИ: radio-taxi, SITU, pourboire, cartes VISA, Carte Bleue; Départements d'outre mer, territoires d'outre, etc.

У другому розділі - "Шляхи відбору та організації лінгвокраїнознавчої лексики для навчання спілкуванню в соціально-побутовій сфері" - розкриваються питання відбору лінгвокраїнознавчої лексики, методична організація для її спілкування в сфері життєзабезпечення; організація, проведення та аналіз результатів навчаючого природного експерименту, методичні рекомендації щодо навчання лінгвокраїнознавчої лексики сфери

Типи одиниць лінгвокраїнознавчої семантичної інформації (ОЛСІ)



- 1 ОЛСІ - реалії
- 2 ОЛСІ - ономастичні одиниці
- 3 ОЛСІ - речення - кліше
- 4 ОЛСІ - фонові значення слів
- 5 ОЛСІ - відомості культурологічного плану
- 6 ОЛСІ - елементи знань соціального, економічного і політичного життя країни

життєзабезпечення студентів мовних вузів.

Підхід до відбору лінгвокраїнознавчої лексики для навчання спілкуванню в соціально-побутовій сфері визначається нами як комунікативно-диференційований інтегративний у вигляді багатомірного процесу, що складається з системної серії конкретних, взаємопов'язаних селективних операцій відбору ОЛСІ для навчання спілкуванню в сфері життєзабезпечення, які представлені в такий спосіб:

Операція №1: Соціально-побутова сфера усномовного спілкування, до якої має (й може за навчальних умов) бути включений студент, піддається ретельному обстеженню.

Операція №2: На основі соціолінгвістичного обстеження сфери встановлюється конкретний перелік соціально-комунікативних ролей соціально-побутової сфери спілкування, які студенти мають "зіграти" в розробленій моделі комунікації. При цьому враховується важливість кожної з можливих ролей індивіда в соціально-побутовій сфері.

Операція №3: Складається перелік типових комунікативних ситуацій (ТКС) сфери життєзабезпечення для усномовного спілкування та ситуативно-тематичний атлас, що є за своєю суттю комунікативним мінімумом курсу іноземної мови на I-II курсах мовного вузу. Використовується метод ситуативного моделювання та експертної оцінки.

Операція №4: На основі аналізу кожної з відібраних ТКС з урахуванням типології лінгвокраїнознавчої лексики для спілкування в сфері життєзабезпечення визначаються найважливіші параметри усного тексту - тема, структура, загальний зміст і т.п.

Операція №5: Наступним етапом відбору мовного матеріалу є текстуалізація комунікативного "кістяка" за конкретним значенням розглянутих вище параметрів, що здійснюється методами: а) запису мовленнєвих актів у природних умовах країни мови (в цьому випадку

схематичні описи ТКС використовуються як "сценарії"); б) запису носія мови у відібраних ТКС; в) підбору текстів з різних оригінальних джерел (твори драматургії, діалоги з художньої прози, а також тексти з підручників, спеціально написані авторами-носіями мови); г) самостійне складання текстів за виробленими параметрами.

Операція №6: З одержаних кількох текстів з кожної ТКС "висівасться" мовний матеріал.

Операція №7: Весь одержаний інвентар заводиться до загального списку, де кожному елементу приписуються індекси частотності і розподіленості. Родночас із списків вилучаються всі явища, які вивчалися студентами на першому вступно-фонетичному етапі навчання.

Операція №8: Обмеження, впорядкування і раціоналізація відібраного матеріалу для мовлення досягається такими діями: а) лексичні одиниці і граматичні структури розташовуються в порядку зменшення частоти; б) словник умовно обмежується кількістю одиниць до 3700; в) перші 1200 найчастотніших слів вилучаються з даного списку і вважаються відібраними для лексичного запасу усного мовлення.

Операція №9: Лексичні одиниці в межах рангів 1201-2000 піддаються аналізу задля вилучення слів-синонімів. У списку залишаються елементи, відзначені більш високою частотністю; зустрічаються в більшій кількості комунікативних ситуацій; явно розподілені в усному типі мовлення; стилістично нейтральні; легко вступають у сполучення з іншими словами, та легше засвоюються (тобто є простішими і прозорішими за структурою, регулярними за формуванням, асоціативними за зв'язками з іншими лексичними одиницями в середині мови, що вивчається, та рідної мови).

Операція №10: Обстежується частина частотного списку слів, що злишилася, плюс раніше вилучені синоніми, які розглядаються не в порядку зміни частотності вживання, а сідультанно. Відбираються,

незалежно від їх рекурентності, ті лінгвокраїнознавчі лексичні одиниці, які мають принаймні одну з перерахованих нижче якостей: а) входять до певної лексичної мікросистеми (назви продуктів, традиційних блюд і т.п.), більша частина компонентів якої вже представлена в мінімумі; б) визначають життєво більш важливі поняття (в даному випадку критерій базується на досвіді методиста й не позбавлений суб'єктивності в прийнятті рішення); в) доцільніші в навчально-методичному відношенні; г) можуть бути використані для опису понять, словесні еквіваленти яких не ввійшли до мінімуму; д) багатозначні тощо. Кількість одиниць доводиться до окреслених меж лексичного мінімуму.

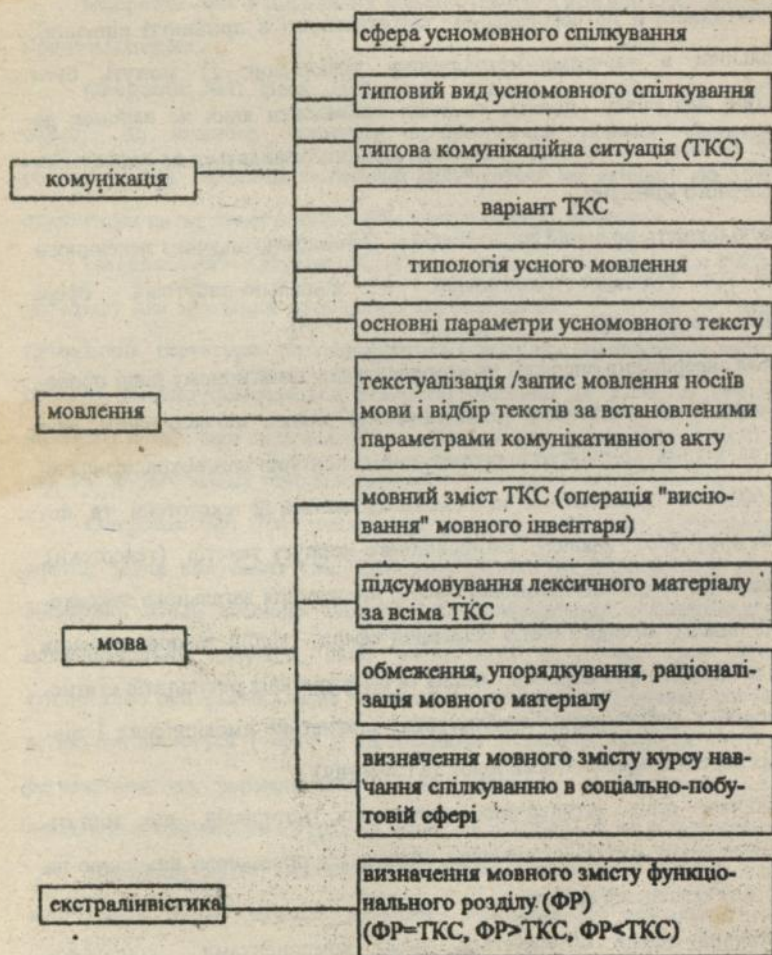
Послідовність операцій щодо відбору лінгвокраїнознавчого лексичного матеріалу для навчання спілкуванню в соціально-побутовій сфері представлена в схемі №3.

Після завершення операцій на комунікативно-тематичному рівні проводяться операції на текстовому (мовленнєвому) рівнях, що включають: визначення загальних комунікативно-тематичних контурів лінгвокраїнознавчої лексики сфери життєзабезпечення, а також адекватній їй текстотеки та понятійно-тезаурусного апарату, найповнішого корпусу текстів (текстотеки), що належать до соціально-побутової сфери; проведення загального лексикологічного аналізу огляду текстів означеної сфери; відбір та препарування текстів для статистичної обробки; аналіз та інтерпретація результатів статистичної обробки (обговорення структурних, статистико-ймовірнісних і лінгвістичних аспектів одержаних виборок та глосаріїв).

Відібрана серія аутентичних навчальних матеріалів, що містять відомості про сферу життєзабезпечення, піддаються ретельному вивченню на основі методу експертної оцінки.

Текстовий масив обмежується двома компонентами соціально-побутової сфери, якими є громадське харчування та орієнтування в міському

**Послідовність операцій відбору
лінгвокраїнознавчого лексичного матеріалу
для спілкування в соціально-побутовій сфері**



просторі, що дозволяє відібрати відповідно 390 і 360 ОЛСІ виділених нами компонентів сфери життєзабезпечення. Ми припустили, що загальне число ОЛСІ соціально-побутової сфери N дорівнюватиме $N = 390 \times n$, де n - число компонентів сфери життєзабезпечення, що піддавалися текстовій виборці (нами їх виділено 9), складає близько 3600 ОЛСІ. Із загальної кількості ОЛСІ пасивний шар складає близько 1100 одиниць.

Отже, загальний середній показник відібраної лінгвокраїнознавчої лексики наближається до 2500 ОЛСІ, що, з комунікативного погляду, є досить солідним лексичним запасом і дозволяє покрити практично будь-який текст повсякденно-побутової сфери спілкування.

Дослідження шляхів раціональної організації лінгвокраїнознавчої лексики для спілкування в сфері життєзабезпечення, вимагає звернення до методичної категорії навчальної програми - "кроку", під яким ми розумімо розділ (параграф, "урок") будь-якого навчально-методичного матеріалу (в нашому випадку - посібника), що лежить в основі дидактичної реалізації досліджуваної проблеми.

В організації лінгвокраїнознавчої лексики ми виходили з того, що величина кроку функціонального розділу, розмовної частини посібника має бути мобільною, доступною для огляду та керованою, не перевантаженою мовним матеріалом, у якому чітко розрізняються межі розділу, де кожний наступний розділ на щабель вищий від попереднього.

Розробка структури розділу посібника з лінгвокраїнознавчої лексики французької мови базувалася на таких принципах:

- відповідність структури кроку вимогам методичних положень, що лежать в основі даного курсу;
- відображення в розділі посібника послідовності розв'язання навчальних завдань, розміщення навчального матеріалу повинно відповідати фактичній черговості його опрацювання;

- повнота і достатність: у кожному параграфі повинно бути достатньо матеріалу для забезпечення поставлених завдань;

- відповідність каналу навчальної інформації, характерові виду мовленнєвої діяльності;

- зручність і доцільність розташування матеріалу (компактність коментаря поряд з тими явищами, які він роз'яснює і т.п.).

Формування ситуативно-тематичного мінімуму має місце на основі обстеження повсякденно-побутової сфери спілкування з урахуванням конкретних умов організаційної форми навчання в мовному вузі (біля 410 годин практики мови на I курсі та 373 години на II-му).

Відібраний блок типових комунікативно-мовленнєвих ситуацій разом з характеристиками, що їх уточнюють, подані у вигляді атласу - конкретної програми навчання, відбору мовного матеріалу, технологічної карти.

Ситуативно-тематичний атлас - це матриця, в якій всі мовні та структурно-мовленнєві компоненти, що підлягають засвоєнню, пов'язуються з комунікативними категоріями, до яких належать:

1) сфера спілкування (в атласі, що моделюється для відбору лінгвокраїнознавчого лексичного мінімуму для студентів I-II курсів мовних вузів, відображається соціально-побутова сфера);

2) типова комунікативна ситуація (ТКС);

3) соціально-комунікативна роль партнерів у спілкуванні (з одного боку, це фіксовані ролі, за допомогою яких розгортається позиція "студент мовного вузу": пасажир, відвідувач кафе, мешканець готелю, пацієнт, покупець і т.п.; з іншого боку, це ролі "контрагентів": стюардеса, продавець, лікар, метрдотель і т.п.; теоретично мовленнєві партії, що представляють різні сторони діалогу, в подібних типах контактів не збігаються, однак, з практично-методичного погляду означена диференціація не є релевантною і у відборі лексики може не враховуватися);

4) вид спілкування (офіційне, індивідуальне, групове, неформальне, публічне тощо), а також структура мовленнєвого контакту (швидкий збалансований діалог, аферентний діалог, діалог з монологічними вставками, соціальний контакт тощо);

5) тема, підтема, мотив, смислові віхи (тема екстралінгвістична, тобто вона знаходиться ніби поза текстом, при розчленуванні останнього кожна його частина одержує "свою" тему; мотив через смислові віхи "виходить" на сукупність понять і далі - на окреме поняття, на слово, при цьому текстуалізації має передувати актуалізація ключових понять, що лежать в основі мовленнєвого контакту);

6) текст (як фіксація текстової діяльності комунікантів).

Проблема засвоєння лінгвокраїнознавчої лексики для спілкування в соціально-побутовій сфері не може бути розв'язана без визначення її кількісних параметрів, тобто визначення числа активних і пасивних лексичних одиниць. Дослідження, а також практика роботи з студентами 18-22 річного віку з певним досвідом вивчення іноземних мов у минулому засвідчують, що за одну годину з подальшою роботою вдома або в лабораторії (при використанні методів "традиційного" напрямку) вони здатні засвоїти від 8 до 10 слів та виразів "середньої" трудности. Отже, до програми мовного вузу, де на розвиток іншомовно-мовленнєвої компетенції відводиться 650 годин, може бути включений загальний мінімум близько 6 тисяч одиниць.

Ефективність запропонованої нами системи відбору та організації лінгвокраїнознавчої лексики для спілкування в соціально-побутовій сфері в мовних вузах була апробована в ході природного навчаючого експерименту. Експериментально були перевірені три основні параметри засвоєння лінгвокраїнознавчої лексики для спілкування в сфері життєзабезпечення: комунікативна ефективність, методична доцільність і реальність засвоєння.

У ході експерименту, що проводився в 1992-1994 р р. на першому та

другому курсі французького відділення факультету романо-германської філології Одеського держуніверситету ім. ІІ. Мечнікова, була перевірена можливість реального засвоєння активного сектора ОЛСІ сфери життєзабезпечення і включення його до продуктивної текстової діяльності студентів на достатньому комунікативному рівні, в межах чинної програми та сітки годин, а також встановленої стереотипізованої моделі навчального процесу.

Для навчального природного експерименту були визначені експериментальні та контрольні групи. Всього 48 студентів. В експериментальних групах використовувався авторський навчальний посібник для студентів мовних вузів з лінгвокраїнознавчої лексики французької мови (соціально-побутова сфера - RESTAURATION). У контрольній групі використовувався підручник французької мови І.Н.Попової, Ж.О.Козакової, Г.М.Ковальчук (1991). Всього в процесі експериментального навчання проводилося три зрізи знань студентів: 1) передекспериментальний, - в результаті якого встановлено початковий рівень навченості студентів лінгвокраїнознавчої лексики соціально-побутової сфери; 2) проміжний, - в результаті якого встановлено рівень приросту знань лінгвокраїнознавчих лексичних одиниць соціально-побутової сфери за компонентом "Громадське харчування - RESTAURATION" для кожного студента експериментальної і контрольної груп загалом; 3) постекспериментальний, в результаті якого встановлено кінцевий рівень володіння лінгвокраїнознавчою лексикою для спілкування в соціально-побутовій сфері.

Проведено кількісний аналіз результативності навчання в експериментальних і контрольних групах.

Після завершення експерименту проводилося індивідуальне опитування в формі монологічного висловлювання в межах складених комунікативних ситуацій навчального посібника із записом на магнітну плівку.

В результаті навчаючого природного експерименту встановлено, що студенти експериментальної групи засвідчили кращі результати за всіма критеріями оцінок порівняно зі студентами контрольної групи. В студентів експериментальної групи зросла психологічна активність, емоційне ставлення до того, що читається, творчий підхід до роботи над лексикою для спілкування в сфері життєзабезпечення. Підвищилася країнознавча, а разом з нею мовна і комунікативна компетенція студентів.

В ході роботи над лінгвокраїнознавчою лексикою соціально-побутової сфери водночас з розвитком мовленнєвих навичок і вмінь засвоюються найважливіші національно-специфічні поняття, що сприяє морально-естетичному і професійному вихованню студентів.

Отже, покриття текстів відібраним лексичним інвентарем можна розглядати як оптимальне, а запропоновані процедури відбору слід вважати ефективними.

Навчаючий природний експеримент підтвердив можливість оволодіння лінгвокраїнознавчою лексикою французької мови в межах звичайної структури навчального процесу і головне - виведення її на рівень природної дистрибуції в процесі породження мовлення.

У висновках наведено основні результати дослідження. Найголовніші з них такі:

1. Аналіз соціально-побутової сфери спілкування засвідчив, що вона є репрезентативною моделлю лексичної системи натуральної мови з погляду її структури, особливостей, меж, типово-комунікативних ситуацій і соціально-комунікативних ролей.

2. Визначено поняття одиниці лінгвокраїнознавчої семантичної інформації (ОЛСІ), яка була покладена в основу типології лінгвокраїнознавчої лексики, що використовується в соціально-побутовій сфері спілкування.

3. Сформульована загальна концепція відбору, а також принципи

методи і процедури, що з неї впливають і дозволяють формалізувати селективний процес. Він реалізується шляхом алгоритмічного комплексу, що складається з серії послідовних операцій, які розроблені на основі трьох підходів - комунікативного, інтегративного та диференційованого.

4. Визначені якісно-квантитативні параметри лінгвокраїнознавчої лексики, складений інвентарний список ОЛСІ.

5. Експериментальна робота засвідчила ефективність запропонованої системи відбору та організації лінгвокраїнознавчої лексики для навчання спілкуванню в сфері життєзабезпечення студентів мовних вузів.

6. Розроблені основні методичні рекомендації, перспективу подальших досліджень з даної проблематики вбачаємо в експериментальному уточненні квантитативних параметрів лексичних мінімумів, розробці методики експериментальної апробації та використання лексико-фразеологічного мінімуму як додаткового лексикографічного посібника для навчального процесу.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях:

1. Питання структурування лінгвокраїнознавчого компонента курсу іноземної мови в гуманітарному вузі (рос. мовою) // Проблемы языков для специальных целей научной и профессиональной коммуникации. Тезисы докладов международной научной конференции. - Киев, 1992. - С.175-176.

2. Проблеми оптимізації лінгвокраїнознавчого компонента курсу іноземної мови в немовному вузі (рос. мовою) // Новые тенденции в лингвистике и методике преподавания иностранных языков. Тезисы докладов. - Пермь, 1992. - С.167-168.

3. Деякі аспекти сучасної зарубіжної культури в навчанні французької мови в середній школі (рос. мовою) // Современная зарубежная культура в обучении иностранным языкам. Сборник материалов научно-практической

конференции Российской Академии образования. - Санкт-Петербург, 1993, С.61-64, 182-184.

4. До питання лінгвокраїнознавчої конотації антропонімів у навчанні іноземної мови в мовному педвузі (На матеріалі французької мови) (рос. мовою) // Наука. Виховання. Екологія. Збірник наукових праць Галацького Ніжньодунайського університету (Румунія) та Ізмайльського державного інституту. - Ізмаїл - Галац, 1993. - С.35-36.

5. Лінгвокраїнознавча лексика - як текстотворюючий фактор навчального тексту (рос. мовою) // Проблемы изучения лингвистической структуры текста. Тезисы докладов Измаильского государственного педагогического института - Измаил, 1993 - С.5-11.

6. До питання лінгвокраїнознавчої конотації антропонімів у навчанні іноземної мови в немовному вузі (рос. мовою) // Теоретические и прикладные аспекты преподавания иностранных языков в технических вузах. Межвузовская конференция - Одесса, 1993 - С.21-22.

7. Лексико-граматичні особливості мовлення сучасної молоді Франції (рос. мовою) // Сборник "Вопросы филологии". Вып. 5. - Измаил, 1994 - С.26-27.

8. Science Francaise: Histoire, Avenir, Problemes (франц. мовою) // Викладання французької мови та культури. Збірник наукових праць. У співробітництві з Посольством Франції в Україні - Ізмаїл, 1994. - Р.4-5.

9. Politique de la Recherche Scientifique en France et ses actions prioritaires (франц. мовою) // Викладання французької мови та культури. Збірник наукових праць. У співробітництві з Посольством Франції в Україні - Ізмаїл, 1994. - Р.14-15. (У співавторстві).

10. Навчальний посібник для студентів мовних вузів з лінгвокраїнознавчої лексики французької мови (соціально-побутова сфера - RESTAURATION) (рос. та франц. мовами). - Одеса, 1994. - 76 С.

АНОТАЦІЯ

Димова Л.С. Отбор и организация лингвострановедческой лексики для обучения студентов языковых вузов общению в социально-бытовой сфере. Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности методика обучения (французский язык) Южно-Украинский государственный педагогический Университет им. К.Д.Ушинского. Одесса, 1996.

Защищается научная работа, в которой исследовались лингвострановедческие аспекты общения в социально-бытовой сфере, теоретические и практические проблемы отбора и организации лингвострановедческой лексики для обучения общению в сфере жизнеобеспечения в языковых вузах. Наиболее существенным в данном исследовании оказалось выделение функциональной единицы отбора лингвострановедческой лексики - "единицы лингвострановедческой семантической информации" (ЕЛСИ), на основе которой дана типология лингвострановедческой лексики и предложены подходы к ее отбору и организации.

Ключові слова: соціально-побутова (повсякденно-побутова, сервісна, життєзабезпечення) сфера, типово-комунікативна ситуація, соціально-комунікативна роль, одиниця лінгвокраїнознавчої семантичної інформації (ОЛСИ), селективні операції.

ANNOTATION

Dimova L.S. Selection and organisation of lexis with a cultural component for teaching students of language institutes communication in the social sphere.

A dissertation in fulfilment of the degree of Candidate of Pedagogical Studies 13.00.02 - Method of training (French language), South Ukrainian Teacher Training State University K.D.Ushinsky, Odessa, 1996.

The thesis presented for defence deals with the theoretical problems of the

lexical cultural component of communication in everyday life, theoretical and practical problems of selection and organization of the lexis for teaching students communication in everyday language in language institutes.

The main concern of the research work is the distinguishing of the functional unit of the selection of the lexis with a cultural component - the unit of semantic information with cultural component (USICC) - on which the typology of the lexis with a cultural component is based and the methods of its selection and organization are given.

The key-words: the social sphere, the typical communicative role, the unit of semantic information with cultural component (USICC), selective operations.



Підписано до друку II.04.96.Формат 60x84/16.Папір газетний.
Друк офсетний. I,57 ум.друк.арк. I,69 обл.-вид.арк. Тираж 100
прим.Замовлення № 12

Одеський державний політехнічний університет.
270044, Одеса, пр.Шевченка, I.

AB 34.508